

**Piilossa katseilta palaa vielä kynttilä:
Kohdebiografinen tutkimus Oulun Hirosen eläinten hautausmaasta**

Jasmin Puska

Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Arkeologian kandidaatintutkielma
22.07.2020
Ohjaaja: Janne Ikäheimo
Opponentti: Taina Sormunen

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. AINEISTO JA MENETELMÄT	5
2. KOHDEBIOGRAFIA	7
2.1 Perustaminen	7
2.2 Käyttö	9
2.3 Toiminnan loppuminen ja myöhemmät vaiheet	13
3. TULKINTA.....	14
4. PÄÄTÄNTÖ	16
Bibliografia.....	19

Johdanto

Suomen virallisen tilaston mukaan vuonna 2016 noin joka kolmannessa kotitaloudessa oli lemmikkieläin¹, suurimmassa osassa joko koira tai kissa tai molemmat, mutta myös esimerkiksi pienet jysijät ja akvaariokalat olivat suosittuja.² Tilastojen mukaan viime vuosina lemmikkieläimen omistavien kotitalouksien määrä on kasvanut.³ Lemmikkeihin ollaan valmiita sijoittamaan ja kuluttamaan enemmän.⁴ Niille tarjotaan erilaisia palveluita aina hotelleista partureihin kuin myös monipuolisesti leluja ja tarvikkeita aina älypeleistä sänkyihin. Vaikka osa palveluista on lemmikin hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia, on mukana myös palveluita, joilla pyritään enemmän vastaamaan omistajan haluun kuluttaa, kuin tuottamaan varsinaisesti lemmikille mitään välttämätöntä. Lemmikin itsensä ensisijainen merkitys omistajalleen on olla seurana. Lemmikki ei tuota esimerkiksi taloudellista hyötyä, mutta sillä on tutkitusti positiivinen vaikutus muun muassa helpottamaan ikäihmisten yksinäisyyttä, ehkäisemään masennusta sekä opettamaan lapsille ja nuorille vastuullisuutta.⁵ Lemmikkieläinten merkitys perheenjäsenenä ja seurana ei rajoitu vain Suomeen vaan se on maailman laajuisesti tunnettu ilmiö.⁶

Sen lisäksi, että lemmikkieläimet ovat merkittävä osa suomalaisten elämää, ne osaltaan ilmentävät ihmisen ja eläimen välistä suhdetta.⁷ Lemmikkieläimet koetaan osaksi perhettä⁸ ja siksi niihin kehittyä vahva sosiaalinen ja emotionaalinen side.⁹ Ihmisen ja eläimen välisen suhteen muutos kertoo niin yhteiskunnallisesta kuin myös perinteisen perhedynamiikan muutoksesta.¹⁰ Kuitenkin lukuun ottamatta kilpikonnaa, eläinten elinaika on huomattavasti lyhyempi kuin meidän ihmisten. Rakkaan lemmikin menettäminen voi olla raskas kokemus, joka vertautuu läheisen ihmisen menetykseen.¹¹ Usein kuollut lemmikki on nuoren tai lapsen

---

¹ Käytän tässä tutkimuksessa käsitteinä *lemmikki* tai *lemmikkieläin* kuvaamaan eläimiä, joiden pääasiallisena tarkoituksena on tuottaa omistajalleen iloa tai olla seurana, ja eläimestä koituva hyöty on vasta toisarvoinen (Caya 2015: 411). Täten suljen pois esimerkiksi tuotantoeläimet ja koe-eläimet tästä tutkimuksesta.

² Suomen virallinen tilasto.

³ Suomen virallinen tilasto.

⁴ Nurmela 2014; esim. Spiegelman & Kastenbaum 1990: 2-3; Kaukua 2006: 53-55; Ambros 2010: 310; Caya 2015: 411.

⁵ Lawton et al. 1984; Akiyama et al. 1986-87; Patoluoto 1989: 109; Spiegelman & Kastenbaum 1990: 13; Kaukua 2006, 30-31 ja 37; Caya 2015: 411-412.

⁶ Esim. Royal et al. 2016:409; Caya 2015: 411-412; Bardina 2017: 417.

⁷ Spiegelman & Kastenbaum 1990; Ambros 2010; Bardina 2017: 415.

⁸ Spiegelman & Kastenbaum 1990; Hyttinen 1996: 139-140; Kaukua 2002; Veldkamp viittaa edelleen Yamada 2004; Veldkamp 2009; Ambros 2010; Gustavsson 2011b: 183 ja 187; Bardina 2017: 415.

⁹ Spiegelman & Kastenbaum 1990; Hyttinen 1996:140; Kaukua 2006; Ambros 2010: 306-308.

¹⁰ Veldkamp viittaa edelleen Yamada 2004; Spiegelman & Kastenbaum 1990: 9. Hyttinen 1996: 139; Veldkamp 2009: 334.

¹¹ Spiegelman & Kastenbaum 1990; Kaukua 2006; Bardina 2017: 416.

ensimmäinen menettämä läheinen, minkä takia vanhemmat saattavat järjestää lemmikille hautajaiset, jotta se lievittäisi lapsen kokemaa tuskaa ja opettaisi selviytymään läheisen kuolemasta.¹² Tutkimusten mukaan lemmikkieläimen kuoleman suruprosessi on hyvin samanlainen kuin ihmisen kuollessa.¹³ Kuoleman kohdatessa koemme joukon erilaisia tunteita aina vihasta ja katkeruudesta kiitollisuuteen ja helpotukseen.¹⁴ Hautaaminen ja hautajaiset ovat osa prosessia, jonka tarkoituksena on päästä yli kohdatusta tragediasta. Hautaamisen rituaali ja lemmikin muistaminen tapoina ovat hyvin samanlaisia kuin ihmisen hautaaminen ja muistaminen, mutta merkittäviäkin eroja löytyy.¹⁵ Jos ihmisen hautaamisessa on usein uskonnollinen sävy, on lemmikkieläimen hautaamisessa kyse myös käytännöllisyydestä: rakasta lemmikkiä ei haluta hävittää kotitalousjätteen mukana, koska se tuntuisi liian julmalta.¹⁶

Suomen ensimmäinen eläinten hautausmaa perustettiin vuonna 1927 Helsingin Ruskeasuolle¹⁷, nykyään eläinten ja pieneläinten hautausmaita löytyy ympäri maata. Eläinten hautausmaille metsäisyys on tavallista.¹⁸ Lemmikin tai ylipäättänsä eläimen kuoleman sureminen on edelleen sosiaalisesti kyseenalaista¹⁹, jolloin sureminen voidaan haluta tehdä rauhassa ja suojassa katseilta. Tämän takia myös kodin tai mökin pihamaalle hautaaminen on yleistä, koska siellä saa olla rauhassa. Toisaalta myös lemmikki halutaan haudata sille tärkeään paikkaan, kuten tutun lenkkipolun varteen tai kesämökille puun suojaan.²⁰

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Oulun Hiirosessa²¹ sijaitsevaa vanhaa eläinten hautausmaata, joka perustettiin 1969 ja otettiin virallisesti käyttöön 1971.²² Vuonna 1993 toiminta siirtyi Sanginsuuhun, Mikonkankaalle, koska Hiironen hautausmaalta loppui tila sekä korkea pohjavesi hankaloitti hautaamista.²³ Tarkoitukseni on tehdä alueesta kohdebiografia²⁴, jota hyödyntämällä perehdyn ihmisen ja eläimen väliseen suhteeseen, erityisesti siihen, mitä

---

¹² Spiegelman & Kastenbaum 1990: 1 ja 7; Brown, Richards & Wilson: 1996: 505.

¹³ Nenola-Kallio 1985:183; Spiegelman & Kastenbaum 1990: 2; Kaukua 2006; Ambros 2010: 310; Schuurman & Laurén 2016.

¹⁴ Kaukua 2006; Gustavsson 2011b: 184-188.

¹⁵ Spiegelman & Kastenbaum 1990: 2; Hyttinen 1996; Kaukua 2006; Ambros 2010: 310, 332; Schuurman & Laurén 2016.

¹⁶ Ambros 2010: 309, 314-315.

¹⁷ Helsingin Eläinsuojeluyhdistys: <https://www.hesy.fi/hesy/historia/>.

¹⁸ Helsingin vanhalla eläinten hautausmaalla Ruskeasuo oli myös jätetty metsäiseksi. Hyttinen 1996: 141.

¹⁹ Spiegelman & Kastenbaum 1990; Hyttinen 1996: 147; Ambros 2010: 316.

²⁰ Kaukua viittaa edelleen Thorsen 2001: 257; Kaukua 2006: 67-69.

²¹ Jossain yhteyksissä puhutaan myös Kaukovainion tai Nokelankankaan hautausmaasta, tässä tutkimuksessa käytän selvytyden vuoksi ainoastaan Hiironen hautausmaata.

²² Oulu-lehti 13.9.1982; OSEY A: 1; 5.

²³ OSEY A: 4; 9.

²⁴ Menetelmänä käytettävä kohdebiografia tarkoittaa alueesta koottavaa elinkaaren kuvausta eli elämäkertaa, joka käy läpi muun muassa alueen sijaintia, ulkonäköä ja muutosta.

hautausmaan sijainti ja ulkonäkö kertovat ihmisen tavasta suhtautua eläimen kuolemaan ja muistamiseen. Käyn läpi hautausmaan vaiheet, sen käyttöönoton, käytön, hylkäämisen ja hylkäämisen jälkeisen käytön. Perehdyn lisäksi valtatie 4:n korjaustöiden vaikutukseen hautausmaan ulkonäköön ja käyttöön: millaisia konkreettisia muutoksia hanke aiheutti hautausmaahan ja sen tunnelmaan sekä, miten nämä muutokset ovat vaikuttaneet hautausmaan käyttöön. Tarkoituksena on myös selvittää, kuinka lemmikkieläinten muistaminen näkyy Hiironen hautausmaalla vielä vuosikymmeniä virallisen hautaamisen loppumisen jälkeen.

Lemmikkieläinten hautausmaita on tutkittu jonkin verran niin Suomessa kuin maailmalla. Suomessa esimerkiksi Sonja Hyttisen tekemä tutkimus vuonna 1996 Helsingin vanhasta eläinten hautausmaasta ja Laura Kaukuan sosiologian pro gradu -tutkielma ihmisten suhteesta lemmikkeihin ja niiden kuolemaan vuodelta 2006, edustavat vanhempaa tutkimusta. Viime aikoina tutkimusta ovat tehneet esimerkiksi Nora Schuurman ja Kirsi Laurén²⁵. Oulun uudempaa eläinten hautausmaata Sanginsuussa ovat tutkineet Janne Ikäheimo, Tiina Äikäs ja Riitta-Marja Leinonen²⁶. Tässä tutkimuksessa menetelmänä käytettävää kohdebiografiaa ei ole hyödynnetty aiemmissa eläinten hautausmaita koskevissa tutkimuksissa.

1. AINEISTO JA MENETELMÄT

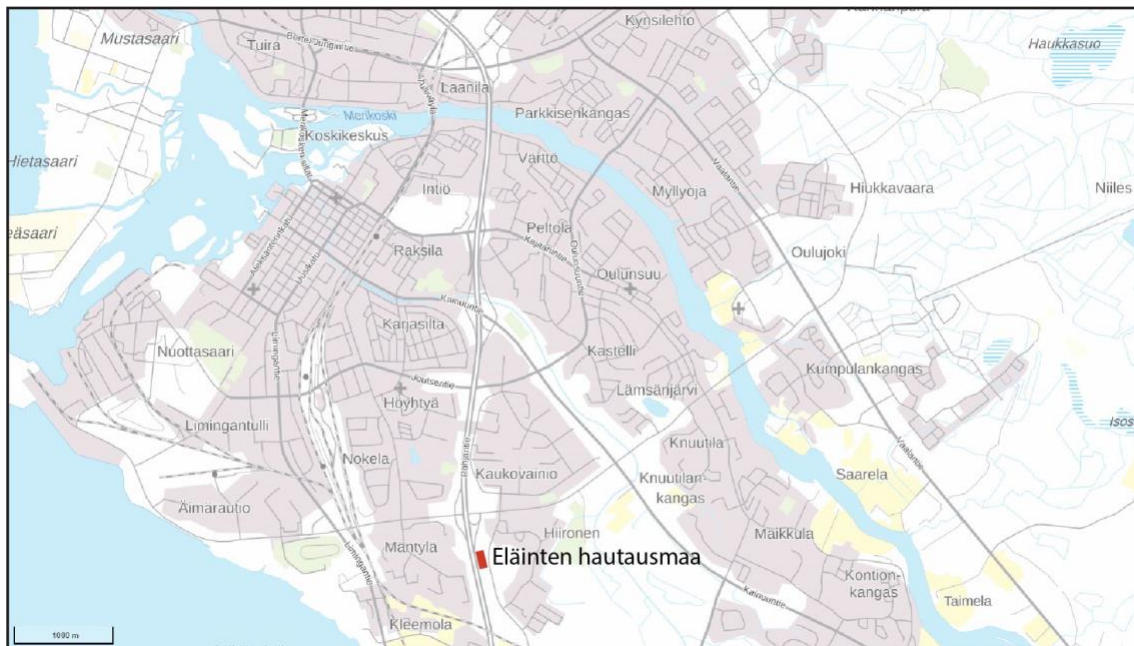
Hiironen eläinten hautausmaa sijaitsee Hiironen kaupunginosassa, Leimolan puistossa, noin viisi kilometriä Oulun keskustasta etelään valtatie 4:ä²⁷ (Kuva1). Hautausmaa rajautuu läntiseltä puolelta valtatiehen ja sen meluesteeseen, itäiseltä puolelta Kiilakiventiehen. Hautausmaan ja Kiilakiventien välissä on pieni metsäinen palsta, minkä takia hautausmaa ja sen aita eivät näy Kiilakiventielle (Kuva 2). Hautausmaan pohjoispuolella on kävelytie, jonka toisella puolella on Pohjola Sairaala. Hautausmaan ja kävelytien välissä on pieni metsäinen palsta, jolloin hautausmaa ei näy myöskään kävelytielle (Kuva 2). Eteläisellä puolella hautausmaan raja kulkee metsässä. Hautausmaa on mäntyisä sekametsä. Aluskasvillisuus on suurimmaksi osaksi sammalta, heinää, mustikkaa ja puolukkaa. Eläinten hautausmaalla ei ole selkeitä kulkuväyliä muutamia polkuja lukuun ottamatta. Jäljellä on noin 670 hautaa, joissa suurimassa osassa on jonkinlainen muistomerkki. Aluetta reunustaa aita, joka on osin säilynyt itä- ja eteläreunalla.

---

²⁵ Ks. Schuurman & Laurén 2016.

²⁶ Ks. Äikäs et al.

²⁷ Jossain yhteyksissä myös Nelostie tai Pohjantie. Selvytyden vuoksi tässä tutkimuksessa käytetään ainoastaan valtatieä.

Kuva 1. Hiironen eläinten hautausmaan sijoittuminen Oulun kaupungissa. Kartta: Paikkatietoikkuna.

Kuva 2. Kiilakiventien ja kävelytien risteyksessä oleva hautausmaankyltti. Metsäisen palstan takana oleva hautausmaa ei näy Kiilakiventielle tai hautausmaan pohjoispuolella olevalle kävelytielle. Kuva: Janne Ikäheimo.

Pääasiallisena aineistona tässä tutkimuksessa on Oulun Seudun Eläinsuojeluyhdistyksen (myöhemmin OSEY) arkisto²⁸. Arkisto antaa hyvän kuvan hautausmaan varhaisista vaiheista, varsinkin sen suunnittelun ja käyttöönoton ajalta. Arkistoon kuuluu OSEY:n omia asiakirjoja, pöytäkirjaotteita Oulun kaupunginhallituksen, sen eri virastojen ja lautakuntien kokouksista, ja suunnitelma tulevasta hautausmaasta, jonka teki kaupungin puutarhuri Reino Toivanen. Toivanen toimi myöhemmin OSEY:n hallituksen puheenjohtajana. Arkistossa on myös lehtileikkeitä ja muuta toimintaan liittyvää materiaalia, joista tässä tutkimuksessa käytetään vain yhtä lehtileikettä. Arkiston luonteesta johtuen, kyseisen lehtileikkeen viitetietoja ei ole tiedossa, eikä niitä tutkimuksen luonteen takia ole tarpeellista selvittää. Arkiston materiaaleja ei ole liitteinä tai kuvina yhdistyksen toivomuksen mukaisesti. Aineistoon kuuluu myös maanmittauslaitoksen peruskarttoja (Kuva 3) ja paikkatietoikkunasta otettuja karttoja havainnollistamaan hautausmaan sijaintia (Kuvat 1 ja 4). Myös hautausmaalle tehtyjä vierailuita käytetään alueen nykypäiväisen käytön havainnoimiseen. Nämä vierailut eivät kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta merkittävässä roolissa, joten niihin ei viitata.

2. KOHDEBIOGRAFIA

2.1 Perustaminen

Oulun Seudun Eläinsuojeluyhdistys (OSEY) perusti kaupungin ensimmäinen eläinten hautausmaan vuonna 1969 Hiioseen. Oulun kaupungilta saatiin noin hehtaarin kokoinen alue käyttöön ilman vuokraa.²⁹ Hautausmaa sijaitsi vain muutaman kilometrin päässä silloisesta Oulun ja Oulunjoen kunnan rajasta.³⁰ Hautausmaalta noin 500 metriä koilliseen sijaitsi 60-luvulla toimintansa lopettanut kaatopaikka, johon kuului kaksi lieteallasta.³¹ Kaatopaikka sijaitsi vuoden 1959 peruskartassa hiekkakuopan paikalla. Hiekkakuopan pohjoisella reunalla on räjähdysainevarasto, jota ei enää vuoden 1965 peruskartassa näy (Kuva 3). Kauniista luonnostaan huolimatta, alue ei ollut kaupunkilaisten suosiossa kaatopaikan vuoksi. Nämä asiat saattoivat vaikuttaa siihen, miksi kaupunki antoi juuri kyseisen alueen hautausmaan käyttöön.

---

²⁸ Arkistoon viitataan OSEY A ja järjestysnumero, ja käytetyt artikkelit ovat lueteltuina bibliografiassa. Arkisto on tyyliltään leikekirjamainen, jonne OSEY:n aktiivit ovat keränneet lehtileikkeitä, asiakirjoja ja muuta heidän mielestään säilyttämisen arvoista yhdistyksen toimintaan liittyvää materiaalia. Se ei ole järjestelmällinen eikä virallinen, vaan enemmänkin yhdistyksen omaan tarpeeseen vastaava.

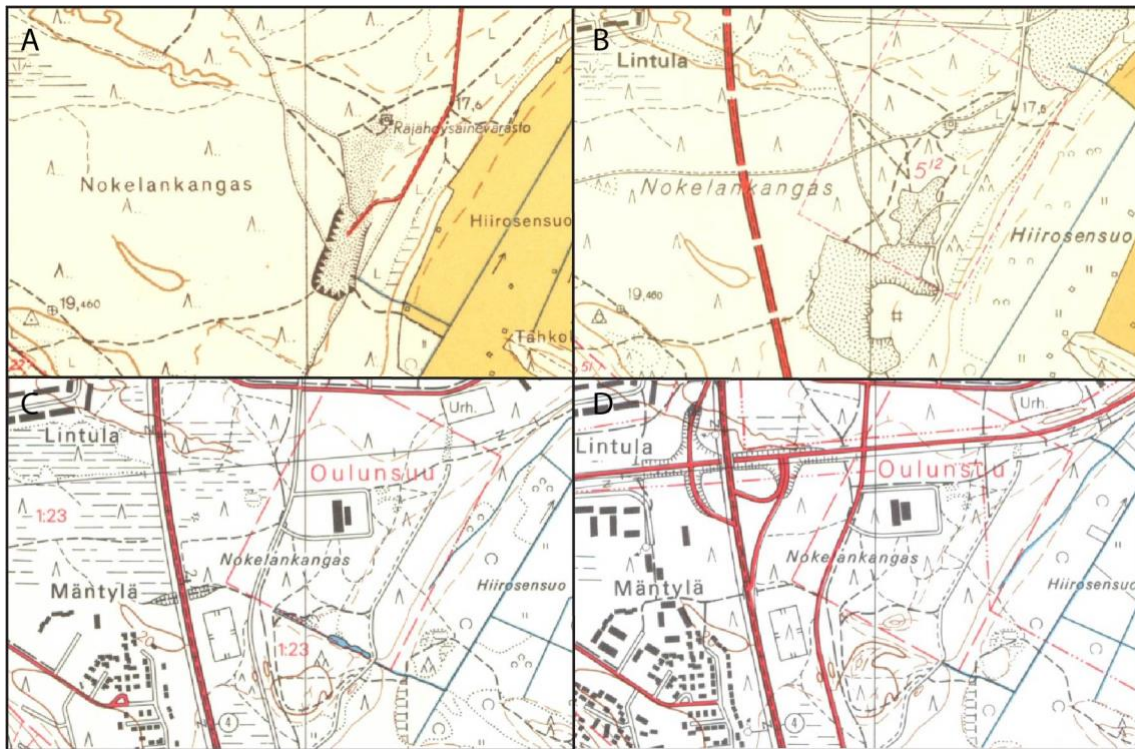
²⁹ OSEY A: 2.

³⁰ Peruskartta, Madekoski 1961.

³¹ Maanperän pilaantuneisuuden historia- ja perustietoselvitys, Oulun kaupunki.

Päätökseen vaikutti mahdollisesti myös valtatie 4:n käyttöönotto lokakuussa 1967, jolloin hautausmaa jäi moottoritien ja kaatopaikan väliin.

Kuva 3. Kokoelma kartta hautausmaan ympäristön muutoksesta vuosina 1959 (A), 1965 (B), 1981 (C), 1989 (D). Kuvissa C ja D hautausmaa on merkitty katkoviivoilla suorakaiteen muotoisena valtatie 4:n viereen. Kartat: Maanmittauslaitos.

Suunnitelman alueesta laati hortonomi Reino Toivonen. Alue jaettiin 17 lohkokoon, joista 8 oli tarkoitettu koirille ja 8 pienille sylikoirille, kissoille ja muille pienille lemmikeille.³² Pienempiin lohkoihin mahtui noin 2000 hautaa, 288 hautaa per lohko. Koska puita ei haluttu kaataa eikä niille kohtaa, missä puu kasvoi, voitu haudata, arvioitiin yhteen lohkokoon mahtuvan noin 250 hautaa. Koirille tarkoitettuihin lohkoihin arvioitiin mahtuvan noin 1600 hautaa, 230 per lohko, mutta puiden takia hautojen määrä oli noin 200 per lohko. Näin ollen hautausmaalle oli tarkoitus mahtua yhteensä noin 3600 hautaa. Hautausmaalle ei ollut tarkoitus haudata koiraa isompia eläimiä, toisin kuin myöhemmin Sanginsuon hautausmaalle.

Alue on mäntyisää sekametsää, jonka luonto haluttiin säilyttää. Aluskasvillisuutta ja heikommat puut karsittiin, mutta muuten alue haluttiin pitää metsäisenä. Alueen ympärille rakennettiin puuaita. Lohkojaosta huolimatta sinne ei haluttu liian kaavamaista tunnelmaa vaan polut tehtiin hieman mutkitteleviksi, jotta ne sopisivat ympäristöönsä. Toivosen suunnitelmassa

³² OSEY A: 10.

keskelle aluetta jätettäisiin pieni puistomainen keskus, jonne ei tulisi hautoja. Polkujen varsiin oli tarkoitus laittaa penkkejä.³³ Kaupunki ei alueen toteutuksen kustannuksiin osallistunut, ei aluksi eikä myöhemmin, kun aluetta kunnostettiin, minkä takia kaikkia suunnitelmia ei toteutettu.³⁴

Eläinten hautausmaan saaminen Ouluun oli yksi aikansa tärkeimmistä projekteista paikalliselle eläinsuojeluyhdistykselle.³⁵ Hautausmaan tarvetta perusteltiin niin lemmikkieläinten omistajien maksamilla verorahoilla, ympäristöasioilla, kuin myös eläinten hautausmaan arvolla matkailulle. Aiemmin perustetut Turun ja Helsingin eläinten hautausmaat olivat suosittuja vierailukohteita. Tällä oli myös vaikutusta siihen, miltä hautausmaan tulisi näyttää, millainen tunnelma haluttiin luoda ja mitä siellä pitäisi olla.

2.2 Käyttö

Hautausmaa otettiin virallisesti käyttöön vuonna 1971, vaikka ensimmäiset haudat kaivettiinkin jo 1969. Heti alusta lähtien hautausmaan käyttö oli vilkasta. Koska hautausmaalle oli tervetulleita myös muut eläimet kuin koirat, tuotiin sinne haudattavaksi lemmikkejä aina Tampereelta asti; muilla hautausmailla oli yleisesti sääntönä, että vain koiria sai haudata.³⁶ Hautausmaalle haudattiin suurimmaksi osaksi koiria ja kissoja, mutta myös papukaijoja ja kilpikonna.³⁷

Hautausmaata ylläpitänyt eläinsuojeluyhdistys hoiti aluetta talkoovoimin keväisin ja syksyisin,³⁸ vaikka pienellä yhdistyksellä oli vaikeuksia saada talkoolaisia.³⁹ Taloudellista avustusta kunnostamiseen pyydettiin Oulun kaupunginhallitukselta, mutta sieltä saatiin ainoastaan työvoimatukea.⁴⁰ Eläinten hautausmaa oli yhdistykselle tärkeä tulonlähde, ja hautapaikka- ja haudankaivamispalkkiot käytettiin sekä hautausmaan kunnostamiseen että muuhun eläinsuojelutyöhön.⁴¹ Hautaaminen maksoi 40 markkaa ja haudan kaivaminen maksoi

---

³³ OSEY A: 10.

³⁴ OSEY A: 2.

³⁵ Nieminen 2002: 10.

³⁶ Nieminen 2002: 12.

³⁷ OSEY A: 1.

³⁸ Oulu-lehti 13.9.1982; Nieminen 2002: 10.

³⁹ Oulu-lehti 13.9.1982.

⁴⁰ OSEY A: 3; 7.

⁴¹ Nieminen 2002: 28 ja 42.

20 markkaa.⁴² Ennen hautaamista siitä tuli ilmoittaa hautausmaan hoitajalle, joka määräsi hautapaikan.⁴³

Hautausmaasta toivottiin tulevan suosittu vierailukohde, jonne Oulussa vierailevat viettäisiin tutustumaan. Tästä ei kuitenkaan ole tietoa, kuinka tämä tavoite toteutui. Hautausmaa oli merkittynä turisteille tarkoitettuihin karttoihin.⁴⁴ Lisäksi hautausmaan löytymisen helpottamiseksi hankittiin tienviitta Kiilatielle (Kuva 2).⁴⁵

Lähellä hautausmaata oli suunniteltu Tahkokankaan palvelukeskus, joka toimii kehitysvammaisten hoitokeskuksena. Palvelukeskus oli haluttu sijoittaa sopivan etäisyyden päähän muusta kaupunkirakentamisesta.⁴⁶ Tahkokankaan palvelukeskus näkyy vuoden 81 peruskartassa⁴⁷, se rakennettiin vuosina 1968-1975.⁴⁸ Vuoden 1981 peruskartassa (Kuva 3) näkyy, kuinka valtatie toiselle puolelle Mäntylään oli jo alkanut asutus levittäytyä muodostaen asuinalueen. Hirosen puolella ei taas ole merkitty mitään rakennuksia. Vielä tällöin ei ollut rakennettu Lintulan eritasoliittymää. Vuoden 1989 peruskarttaan (Kuva 3) Kiilakiventie on merkitty varsinaiseksi päällystetyksi tieksi ja Lintulan eritasoliittymä on rakennettu. Alue pysyi rakentamattomana aina 1990-luvulle asti, sitä ennen alueella toimi vain Rautaruukin pääkonttori (Kuva 3).⁴⁹ Alue ei siis itsessään ollut kovin suosittua eikä alueella nykyään näkyvästä asuinalueesta ollut merkkiäkään (Kuva 3).

---

⁴² 40 Suomen markkaa on 6,73 euroa ja 20 Suomen markkaa on 3,36 euroa (valuuttamuunin.com).

⁴³ Oulu-lehti 13.9.1982.

⁴⁴ OSEY A: 5; 8.

⁴⁵ OSEY A: 6.

⁴⁶ Rakennushistoriaselvitys, Oulun kaupunki: 11, 26.

⁴⁷ Peruskartta, Madekoski 1981.

⁴⁸ Rakennushistoriaselvitys, Oulun kaupunki: 5, 17, 24.

⁴⁹ Rakennushistoriaselvitys, Oulun kaupunki: 5.

Kuva 4. Hautausmaan sijainti Hiironen kaupunginosassa tänä päivänä. Hiironen asuinalue näkyy hautausmaan itäpuolella. Hautausmaan pohjoispuolella oleva rakennus on Pohjola Sairaala. Kartta: Paikkatietoikkuna.

Hautausmaan aktiivisen käytön ajasta muistuttaa noin 670 säilynyttä muistomerkkiä ja hautaa, joista suurin osa on vanhojen rivien mukaisesti paikallaan. Joiltakin haudoilta puuttuu muistomerkki, mutta hautakummusta tai haudan ympärillä olevasta puisesta reunuksesta tai koristeista voi päätellä siinä sijainneen haudan. Muistomerkit ovat joko puuristejä, perinteisiä hautamuistokiviä tai laattoja, luonnonkivistä tehtyjä muistomerkkejä tai muuten itse tehtyjä muistomerkkejä (Kuvat 5 ja 6). Haudoilta on tuotu hautakynttilöitä, kynttilälyhtyjä ja koristekukkia sekä istutettu kukkia, kuten vuorenkilpeä, ruusubegoniaa ja kanervaa, jotka ovat yleisiä kasveja myös ihmisten haudoilla. Hautoja on koristeltu enkelipatsailla, pehmoleluilla ja kausikoristeilla, kuten joulukuusenpalloilla ja -koristenuhoilla (Kuvat 5 ja 6). Joissain hautamuistomerkeissä oli lemmikin kuva tai viesti lemmikille, kuten esimerkiksi kuvan 5 Ritsin hautakivessä lukee ”anna anteeksi” ja allekirjoituksena ”mamma”.

Kuva 5. Hauta, jossa muistomerkkinä on perinteinen kivilaatta ja haudan koristeluun on käytetty kynttilälyhtyä, hautakynttilöitä ja ristinmuotoinen teline niille, sekä koristenauhaa. Muistomerkissä on myös viesti lemmikille ”Anna anteeksi -mamma”. Kuvassa näkyy myös puinen risti. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 6. Hautausmaan virallisen käytön jälkeen tehty hauta, joka on koristeltu pehmolelulla ja koristekukalla. Kuva: Jasmin Puska.

2.3 Toiminnan loppuminen ja myöhemmät vaiheet

Toiminta Hirosen hautausmaalla loppui virallisesti vuoteen 1993, kun Sanginsuun hautausmaa otettiin käyttöön. Suurimmat syyt hautausmaan siirtoon oli tilan puute ja korkea pohjavesi, joka vaikeutti hautaamista. Oulun kaupungin rakennusviraston kunnallisteknillisen suunnitteluosaston suunnittelupäällikkö Juhani Herva totesi lausunnossaan vuonna 1986, että pohjavesi oli korkeimmillaan noin 0,4 metriä maanpinnasta. Koska aluetta ei kannattanut salaojittaa, oli ainut ratkaisu haudata eläimet pohjaveden yläpuolelle ja tehdä maanpinnalle kumpu, jolloin saataisiin tarvittava hautausvyvyys.⁵⁰ Osa näistä maakummuista on edelleen nähtävissä hautausmaalla ja vaikka niissä ei olisi hautamuistomerkkiä jäljellä, voidaan ne haudaksi näin tunnistaa. Eläinsuojeluyhdistys päätyi hakemaan kaupungilta uutta aluetta hautausmaaksi, koska pohjaveden lisäksi tila alkoi loppumaan.⁵¹

Kun toiminta Hirosessa loppui, sovittiin kymmenen vuoden maatumisajasta, jotta lemmikit saisivat maatua rauhassa, ja vasta sen jälkeen alettaisiin tehdä mahdollisia muutoksia alueelle.⁵² Tämän vuoksi hautaamisen olisi pitänyt loppua 1993, mutta kuitenkin sieltä löytyy vielä tammikuulle 2018 kuolinpäiväksi merkitty hauta sekä useita muita hautaustoiminnan loppumisen jälkeen päivättyjä hautoja. Osa näistä haudoista on useamman lemmikin hautoja, joten mahdollisesti lemmikkien omistajat ovat vain halunneet lemmikeilleen yhteisen hautapaikan eikä voida olla täysin varmoja, onko lemmikki haudattu samaan hautaan vai käytetäänkö hautaa vain muistopaikkana. Tai onko paikalle haudattu lemmikin tuhkat, jolloin maatumisaika on lyhyempi.

Hautaustoiminnan loppumisen jälkeen alue ei jäänyt täysin unholaan, vaan sille on edelleen käyttöä. Kaupungin välittömässä läheisyydessä sijaitsevalla hautausmaalla käydään edelleen aktiivisesti muistamassa lemmikkejä ja muuten vierailemassa, jopa uusia hautoja kaivetaan. Haudoilte viedään kynttilöitä ja kukkia, jopa kausikoristeita. Hautausmaan vierestä kulkee suosittuja lenkkipolkuja sekä syksyllä metsässä käydään marjastamassa. 2017-2018 valtatie hankkeen yhteydessä rakennettu meluste tuhosi osan hautausmaasta, mitä ennen useita haudattuja lemmikkejä käytiin kaivamassa ylös ja lemmikkivainajat siirrettiin muualle.⁵³ Meluesteen rakentaminen aiheutti huolta ja vaikka toiminnan loppumisen yhteydessä oli selvä,

---

⁵⁰ OSEY A: 4; Kaleva 15.11.1986.

⁵¹ OSEY A: 9.

⁵² Kaleva.fi 25.9.2017; Iltasanomat.fi 25.9.2017.

⁵³ Kaleva.fi 25.9.2017; Iltasanomat.fi 25.9.2017; Yle.fi 4.10.2017.

että jossain vaiheessa hautausmaa saattaisi joutua valtatielle tehtävien muutosten takia linjalle, olivat lemmikkien omistajat silti järkyttyneitä, kun se päivä koitti.⁵⁴

3. TULKINTA

Tarve eläinten hautaamiselle osana suruprosessia syntyi, kun eläimen rooli muuttui hyötyeläimestä seuraeläimeksi.⁵⁵ Vaikka aiemminkin eläimiin on ollut suhde ja niitä on haudattu⁵⁶, vasta kaupungistumisen ja lemmikkieläinten suosion noustua, hautaaminen tuli osaksi muistamista.⁵⁷ Kaupungistumisen myötä syntyi myös tarve lemmikkieläinten hautausmaille, koska kaikilla kaupungissa asuvilla ei ole omaa pihaa, jonne haudata eikä puistoihin hautaaminen ole suotavaa.⁵⁸

Hiiroksen hautausmaa oli OSEY:lle tärkeä saavutus, josta pidettiin huolta talkootoimin. Eläinten hautausmaan nähtiin olevan tärkeä palvelu lemmikinomistajille kaupungissa. Hautausmaalla oli myös rooli lemmikkien ja eläinten aseman parantamisessa, kun lemmikin kuolema hyväksyttiin emotionaalisesti merkittävänä tapahtumana. OSEY halusi lemmikeille niiden arvoisen viimeisen leposijan. Tämä ilmenee huolellisesti tehdyistä suunnitelmista, jotka tähtäsivät viihtyisään, rauhalliseen ja arvokkaaseen kokonaisuuteen, jossa lemmikkivainajan omistajan on helppo käydä suremassa. Hautausmaan myös toivottiin houkuttelevan muualta tulevia turisteja siellä vierailemaan. Vierailun haluttiin korostavan hautausmaan merkitystä ja tarpeellisuutta, ja ehkä myös sen hyötyä kaupungille ulkopaikkakuntalaisten vierailukohteena.

Myös kaupunginhallituksen silmin lemmikkien hautausmaa nähtiin tärkeänä palveluna kaupunkilaisille, koska myöhemmin hautausmaatoiminnalle annettiin uusi alue käyttöön. Kuitenkin Hiironen hautausmaan sijainti ja sen ympäristö perustamisaikaan, kertovat paljon kaupungin suhtautumisesta lemmikkien hautaamiseen: palvelu nähtiin välttämättömänä ja ajanmukaisena, mutta ei niin tärkeänä, että paikan olisi haluttu olevan näkyvillä, houkuttelevalla alueella tai muuten arvokkaammalla alueella, kuten kaupungin keskustassa tai edes hyvien kulkuyhteyksien päässä. Hautausmaan paikaksi valikoitui alue, jossa tuolloin ei

---

⁵⁴ Yle.fi 4.10.2017.

⁵⁵ Veldkamp 2009: 344.

⁵⁶ Ks. esim. Suomenhevosten hautaamisesta Leinonen 2013: 221. Spiegelman & Kastenbaum 1990: 11.

⁵⁷ Spiegelman & Kastenbaum 1990: 12; Hyttinen 1996: 139; Franklin 1999; Schuurman & Laurén 2016: 45; Aaltola 2004: 132.

⁵⁸ Ambros 2010: 316.

vielä ollut asutusta eikä se alueena houkutellut ympäristönsä takia. Hautausmaa sijoittui lähelle silloista kunnanrajaa eli niin kauas kuin se oli mahdollista laittaa.

Hautausmaan metsäisyys ja etäisyys Kiilakiventiehen tekevät siitä suojaisan paikan käydä muistamassa lemmikkiä (Kuva 2). Metsikön ansiosta haudan äärellä saa olla rauhassa, vaikka pienellä hautausmaalla olisi muita vierailijoita yhtä aikaa. Toisin kuin ihmisten hautausmaalla, jossa mahdollisesti näkee useiden hautarivien päähän. Tällöin suojaisa hautausmaa antaa rauhan surra ja mahdollisuuden näyttää surunsa. Lemmikkien muistamiseen liittyvä ristiriitaisuus voi vaikuttaa siihen, kuinka julkisesti muistaminen halutaan näyttää. Esimerkiksi Schuurman ja Laurén tuovat tutkimuksessaan esiin lemmikkien muistamisen yksityisyyden: lemmikin syntymäpäivää voidaan kutsua juhlimaan useita perheen ulkopuolisia henkilöitä, mutta hautajaisia vietetään usein vain perheen kesken.⁵⁹

Hiirosessa hautausmaan metsäisyys oli alusta alkaen tavoite. Metsäisellä hautausmaalla puita kasvaa hajallaan, haudat on kaivettu epäsuoriin riveihin, eikä metsän luontaista aluskasvillisuutta ole muokattu vaan se on jätetty sellaiseksi kuin se on. Metsäisyydellä haetaan myös yhtenäisyyttä luontoon.⁶⁰ Vaikka luonto on osittain ottanut omansa takaisin, on jatkuva käyttö silti säästänyt osan hautakivistä ja muistomerkeistä. Runsas haudoilla vierailu ja lenkkeily ovat myös tehneet uusia ja ylläpitäneet vanhoja polkuja. Vieressä oleva meluste päästää moottoritien kohinan ja äänet läpi hautausmaalle, mutta siltikin hautausmaan rauhallinen tunnelma on säilynyt, koska puut vähentävät meteliä. Onhan moottoritie ollut hautausmaan vieressä koko sen olemassaolon ajan eli sinänsä se ei hautausmaan tunnelmaa muuta kuin tuhoutuneen osan kannalta.

Moottoritien laajennushanke tuhosi osan hautausmaasta ja sitä ennen tapahtunut jo vuosikymmeniä sitten kuolleiden lemmikeiden hautojen siirtäminen osoittaa, millainen rooli kuolleilla lemmikeillä yhä on perheessä. Kun tieto moottoritien laajennushankkeen vaikutuksista Hiirosen hautausmaahan levisi, suuntasi usean lemmikin omaiset hautausmaalle siirtämään lemmikin jäänteet. Lemmikkivainajien siirtäminen kertoo erityisesti siitä, kuinka lemmikkien muistaminen jatkuu vuosikymmenienkin jälkeen. Uusi meluste tuhosi osan hautausmaasta ja sen vieressä maassa on näkyvillä tuhoutuneita muistomerkkejä ja tekokukkia.

---

⁵⁹ Schuurman & Laurén 2016: 55-56.

⁶⁰ Ks. Schuurman & Redmalm 2019: 33-38.

Nykyään hautausmaalla vieraillaan runsaasti, sekä muistamassa lemmikkejä, katselemassa hautausmaata kuin myös muuten ulkoilemassa. Haudoilte tuodaan kynttilöitä varsinkin pyhäinmiestenpäivänä, jouluna, lemmikkien syntymä- ja kuolinpäivinä. Suurinta osaa lemmikeistä ei käydä muistamassa, mutta joihinkin hautoihin vaihdetaan kukat jopa useita kertoja vuodessa ja niitä käydään siistimässä. Hautausmaalla käydään lenkkeilemässä myös elävien lemmikkien kanssa ja vastaantuleva koira on yleinen näky hautausmaalla. Siellä liikkuesssa vastaan tulee usein hautausmaalla vierailevia ulkoilijoita, jotka kiertävät ympäriinsä hautamuistomerkkejä katselemassa eli ainakin näin OSEY:n tavoite hautausmaasta vierailukohteena toteutuu.

Hautaaminen kertoo, kuinka osa ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta perustuu eläimen inhimillistämiseksi: eläimen koetaan reagoivan ihmisen toimintaan ja tunteisiin.⁶¹ Inhimillistäminen näkyy muun muassa tarpeena järjestää lemmikkieläimelle samankaltainen hautaus hautausmaalle, joka mukailee ihmisten hautaamista. Hautaamisen samankaltaisuudessa näkyy myös ihmisen tapa ylittäänsä reagoida kuolemaan sekä hautaamisen kulttuurinen merkitys.⁶² Kuitenkin se, että eräkin on, kertoo, että jokin hautaamisessa ja muistamisessa on ristiriitaista verrattuna ihmiseen.⁶³ Eläin ei ole täysin ihmisen tasolla, ei ainakaan niin paljoa, että se haudattaisiin ihmisten kanssa samalle hautausmaalle.

4. PÄÄTÄNTÖ

Hirosen hautausmaa otettiin käyttöön vuonna 1969 ja virallinen käyttö loppui vuonna 1993, kun Oulun Seudun eläinsuojeluyhdistys sai käyttöönsä uuden hautausmaan Sanginsuusta. Vanha Hirosen hautausmaa oli käynyt siinä vaiheessa jo ahtaaksi ja korkea pohjavesi hankaloitti hautaamista. Hirosen hautausmaa on metsäinen, jolla haettiin sekä suojaa että yhteyttä luontoon. Hautausmaatoimintaan annettu alue oli syrjässä ydinkeskustasta, vieressä oli kaatopaikka, moottoritie ja suunnitteilla kehitysvammaisten hoitolaitos, lisäksi se sijaisi lähellä sen aikaista kunnanrajaa. Alueella ei tuolloin vielä ollut asutusta. Näiden takia alue ei ollut houkutteleva.

---

⁶¹ Spiegelman & Kastenbaum 1990: 9; Kaukua 2006: 35, 48, 78-80; Gustavsson 2011b: 183; Bardina 2017: 415-416.

⁶² Hyttinen 1996: 154; Schuurman & Laurén 2016: 44.

⁶³ Kaukua 2006: 69; Veldkamp 2009: 345.

Tutkimuksessa käytettiin erilaisia aineistoja, kuten OSEY:n arkistojen asiakirjoja, lehtileikkeitä ja peruskarttoja. Näitä tulkitsemalla tehtiin alueesta kohdebiografia, jonka avulla selvitettiin alueen käyttöönottoa, käyttöä ja myöhempiä virallisen käytön loppumisen jälkeistä käyttöä. Suomessa kohdebiografiaa ei ole käytetty menetelmänä tutkittaessa eläinten hautausmaita. Menetelmän avulla saatiin parempi kokonaiskuva hautausmaan vaiheista ja sen avulla voidaan ymmärtää paremmin hautausmaan merkitys. Kohdebiografiaa kertoi erityisesti käyttöönottoa edeltävästä päätöksenteosta ja kuinka Oulun eläinsuojeluyhdistys yhdessä Oulun kaupungin kanssa kävivät keskustelua hautausmaan paikasta, ja mitä lopulta Hiironen kaupunginosaan valikoitunut hautausmaan sijainti kertoo eläinten hautausmaan arvostuksesta. OSEY:lle hautausmaa oli 60-luvun lopun tärkeimpiä hankkeita, kun taas Oulun kaupunki näki sen ehkä enemminkin pakollisena ja ajanmukaisena palveluna kaupunkilaisille. Kohdebiografia tuo myös esiin hautausmaan nykyisen käytön ja kuinka esimerkiksi Pohjantien laajennushanke on siihen vaikuttanut.

Yhä tänä päivänä hautausmaan käyttö on runsasta, ihmiset vierailevat siellä muistamassa lemmikkejään, tuomalla kukkia ja kynttilöitä, sekä ulkoilemalla alueella. Valtatie 4:n uusi meluvalli tuhosi osan hautausmaasta, ja sitä ennen useita hautoja käytiin siirtämässä. Vielä vuosikymmenien jälkeinen muistaminen ja hautojen siirtäminen kertoo siitä, kuinka lemmikin asema perheenjäsenenä on vankka ja sitä surraan samalla lailla kuin ihmistä.

Lemmikkien hautaaminen kertoo ensisijaisesti siitä tarpeesta, mikä meillä on käsitellä lemmikin menetyksestä seuraavia tunteita. Samankaltaisuus ihmisten hautaamisen kanssa kertoo tavasta reagoida kuolemaan. Kuitenkin hautausmaa itsessään alleviivaa sen, kuinka lemmikki perheenjäsenenä on kuitenkin erilaisia ja erossa perheestä. Hautausmaa, niin vanha Hiironen kuin myös uusi Sanginsuon hautausmaa molemmat ovat piilossa katseilta. Muistomerkkien samankaltaisuus voi yhtä lailla kertoa siitä, kuinka lemmikkiä halutaan muistaa ihmisen lailla tai yksinkertaisesti totutusta tavasta muistaa. Erot hautaamisessa ja muistamisessa korostavat lemmikin eläimellisyyttä: kaikesta inhimillistämisestä huolimatta lemmikki on eläin, joka kuuluu luontoon viimeistään kuollessaan.

Hiironen hautausmaa kohteena tarjoaa monipuolisen näkökulman ihmisen ja eläimen välisen suhteen sekä kuolemankulttuurin tutkimukselle. Erilaisilla menetelmillä ja näkökulmilla voidaan laajentaa tutkimusta koskemaan esimerkiksi lemmikkieläinten muistamista. Hautausmaalle olisi aiheellista tehdä perusteellinen inventointi. Sen tulisi keskittyä hautamuistomerkkeihin, jolloin saataisiin laajempi kuva muistamisesta ja hautausmaan

käytöstä. Hautojen kokonaisluvun ja paikkojen selvittäminen lisääisivät ymmärrystä hautausmaan toiminnasta. Lisäksi laajempi arkistoaineisto, hyödyntämällä mahdollisesti esimerkiksi Oulun kaupunginarkistoa, ja hautausmaan toiminnan aikaisten valokuvien avulla voidaan rakentaa kattavampi kuva hautausmaan toiminnasta sen virallisen käytön ajalta. Tarkoitukseni on jatkaa Hirosen hautausmaata koskevaa tutkimusta omassa pro gradu -tutkielmassani, jossa käytän kesällä ja syksyllä 2020 tehtävää laajempaa inventointia.

Bibliografia

Oulun Seudun Eläinsuojeluyhdistyksen arkisto (OSEY A)

- 1: Lehtileike: *Oulun eläinten hautausmaa viralliseen käyttöön.*
- 2: Oulun kaupunginhallitus 28.10.1968, pöytäkirja ote, §2820.
- 3: Oulun kaupunginhallitus 17.5.1979, pöytäkirja ote, §304.
- 4: Oulun kaupungin rakennusvirasto 6.11.1986, kunnallistekninen suunnitteluosasto, Tutkimuslausunto no. 1130, Lemmikkieläinten hautausmaan pohjavesiasia ja lemmikkieläinten hautaaminen.
- 5: Oulun kaupunki kiinteistölautakunta 28.10.1985, pöytäkirja ote, § 584: 5.
- 6: Oulun kaupunki yleisten töiden lautakunta 22.6.1977, Liikenneasianjaosto, pöytäkirja ote, §98: 16.
- 7: Oulun seudun eläinsuojeluyhdistys 31.1.1979, avustuspyyntö.
- 8: Oulun seudun eläinsuojeluyhdistys 29.4.1985, kirjelmä.
- 9: Oulun seudun eläinsuojeluyhdistys 1.12.1988, kirjelmä.
- 10: R. Toivosen suunnitelma 2/1968: Eläinten hautausmaa, Oulu.

Sanomalehdet ja verkkojulkaisut

- Iltasanomat.fi 25.9.2017: *Työkoneet jyräsivät lemmikkien haudat Oulussa – Tietyömaan varrella avautuu lohduton näky.*
- Kaleva 15.11.1986: *Lemmikeille etsitään uutta hautausmaata.*
- Kaleva.fi 25.9.2017: *Vanha lemmikkieläinten hautausmaa jää osittain Pohjantien remontin alle Oulussa.*

Oulu-lehti 13.9.1982: *Kaukovainion kalmistossa.*

Yle.fi 4.10.2017: *Eläinvainajien leposija ei jäänytkään viimeiseksi – pariskunta kaivoi lemmikkiensä ylös ja siirtää jäänteet tieremontin alta pois.*

Peruskartat

3422 05 Madekoski. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1961.

3422 05 Madekoski. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1981.

3422 06 Oulujoki. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1959.

3422 06 Oulujoki. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1965.

3422 06 Oulujoki. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1981.

3422 06 Oulujoki. Peruskartta 1:20 000. Maanmittaushallitus 1989.

Painamattomat lähteet

Rakennushistoriaselvitys, Tahkokankaan palvelukeskus, Oulun kaupunki yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 2018.

<https://www.ouka.fi/documents/64220/17753877/Tahkokangas+RHS.pdf/dbd4be47-fe5a-49db-bd7b-55304677a5eb>.

Maanperän pilaantuneisuuden historia- ja perustietoselvitys, Oulun kaupunki yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 28.2.2018.

<https://www.ouka.fi/documents/64220/17753877/Tahkokankaan+pilaantuneet+maat+toimintahistoriaselvitys.pdf/faf16daf-d30f-47ea-9ba3-9d21eb013047>.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, E. 2004: *Eläinten moraalinen arvo*. Vastapaino: Tampere.

Akiyama, H., Holzman J. & Britz, W. E. 1986-87: Pet ownership and health status during bereavement. *Omega* 17: 187-193.

- Ambros, B. 2010: The necrogeography of pet memorial spaces: Pets as liminal family members in contemporary Japan. *Material Religion* 6(3): 304–335.
- Bardina, S. 2017: Social functions of a pet graveyard: Analysis of gravestone records at the metropolitan pet cemetery in Moscow. *Anthrozoos* 30(3): 415–427.
- Brown, B. H., Richards, H. C., & Wilson, C. A. 1996: Pet bonding and pet bereavement among adolescents. *Journal of Counseling & Development* 74(5): 505–509.
- Franklin, A. 1999: Animals and modern cultures: A sociology of human-animal relations in modernity. Sage: Lontoo.
- Caya, S. 2015: The importance of house pets in emotional development. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 185(1): 411–416.
- Gustavsson, A. 2011b: Expressions of faith and narratives about deceased pets and the internet in Sweden compared with Norway and Germany. Teoksessa Gustavsson, A. *Cultural studies on death and dying in Scandinavia*: 181–196. Novus: Oslo.
- Hyttinen, S. 1996: "Muisto elää!": Lemmikkieläimen kuolema ja hautamuistomerkit Helsingin eläinten hautausmaalla. Teoksessa Kinnunen, E-L., Koski, K., Anttila, A., Lotvonen, T., Hatakka, M., Majava, H. S., Rouvari, A., Aho, H. S., Hyttinen S., Jokinen, M., Talasniemi, H., Lehtinen, S., Lipponen, U., Mänki L., Krabbe, K., Julin, P., Poikonen, S. & Junnila, L. *Vitsistä videoon: Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*: 137–155. Suomalaisen Kirjallisuuden seura: Helsinki.
- Kaukua, L. 2006: *Lemmikkieläimen elämä ja kuolema kulttuuri-ilmiönä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos, etnologiatieteet/etnologia: Jyväskylä.
- Lawton, M. P., Moss, M. & Moles, E. 1984: Pet ownership: a research note. *Gerontologist* 24: 208-210.
- Leinonen, R-M. 2013: *Palvelijasta terapeutiksi. Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Oulun yliopisto: Oulu.
- Nenola-Kallio, A. 1985: Kuolema, yksilö ja yhteisö. Kuoleman rituaalien alustavaa tarkastelua. Teoksessa Junnonaho M. *Etiäinen: I. Folkloristiikkaa ja uskontotiedettä*: 178–206. Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitos: Turku.

- Nieminen, A. 2002: *Neljä vuosikymmentä valistusta ja valvontaa: Oulun seudun eläinsuojeluyhdistys ry 1962-2002*. Painotupa ky: Oulu.
- Nurmela, J. 2014: Joka kolmannessa kodissa asuu lemmikki. *Tieto&Trendi*: <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2014/joka-kolmannessa-kodissa-asuu-lemmikki/>.
- Patoluoto, I. 1989: Hyöty, rakkaus ja sivistys suhteinamme eläimiin. Teoksessa Häyry, H., Tengvall, H. & Vilkkä, L. (toim.) *Eläin ihmisten maailmassa*: 87-119. Gaudeamus: Helsinki.
- Royal, K. D., Kedrowicz, A. A. & Snyder, A. M. 2016: Do all dogs go to heaven? Investigating the association between demographic characteristics and beliefs about animal afterlife. *Anthroös* 29(3): 409–420.
- Schuurman N. & Laurén K. 2016: Eläimen kuoleman kohtaaminen perheessä. *Thanatos* vol. 5 1/2016: 43–61.
- Schuurman N. & Redmalm D. 2019: Transgressing boundarie of grievability: Ambiguous emotions at pet cemeteries. *Emotion, Space and Society* 31:32-40.
- Spiegelman, V. & Kastenbaum, R. 1990: Pet rest memorial: Is eternity running out of time? *OMEGA: The Journal of Death and Dying* 21(1): 1–13.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2016: Kotitalouksien kulutus. *Tilastokeskus*: http://www.stat.fi/til/ktutk/2016/ktutk_2016_2016-11-03_tie_001_fi.html.
- Thorsen, L. E. 2001: *Hund! Fomuft og følelser*. Pax: Oslo.
- Veldkamp, E. 2009: The emergence of "pets as family" and the socio-historical development of pet funerals in Japan. *Anthrozoos* 22(4): 333–346.
- Yamada, M. 2004: *Kazoku petto – Yasuragu aite wa, anata dake*. Sanmaku shuppan: Tokyo.
- Äikäs, Ikäheimo & Leinonen *painossa*: How to mound a horse? Ritual creativity and remembrance at a pet cemetery. *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies*.